

MEMORIALPA WILLAKUYNIN

*Tayta Felipe Quispe
63 watayuq, Qunqaypata*

Perú suyupa kamachiqninsi memorialkunata chaskiykullasqa. Hamparapa patanpis achka memorialkuna kasqa, iskay chunka tawayuq suyumanta umalliqninkuna apachimusqanku. Manaraq mikukuyta qallarichkaspa Peru suyupa kamachiqnin niykukun:

- “Kaykunataqa kunallanpunim likaykuspa, ñawinchaykuspa suyupa umalliqninkunaman kamachiyta kutichillasaq”.

Chayta nispa sapa memorialta likayta qallariykun. Huk suyupa umalliqninsi postakunata llaqa llaqta runakunapaq unquyninmanta qaliyanankupaq mañakusqa; hukninñataq hatun ñankunata kawsayninkuna karu llaqtakunaman apanankupaq mañakusqa; hukninñataq chaki mitapi yakunkuna mana pisiyananpaq, quchayachinapaq mañakusqaku; huk umalliqñataq yachaywasikunata internetniyuqta wasichapuguayku nispa qillqasqa. Hinaptinsi Perú suyupa kamachiqninqa ukusunqunpi niykusqa:

- “Kay mañakuykunaqa qullqillapaqmi, kanallan tayta ministrota minkachinanpaq qayaykusaq”.

Manaraq chayta niyta tukuchkaspa makinwan huk memorialta hapiykuspa qawapayayta qallaykun.

- “¿Imataq kayqa? ¿Pitaq kayta apachimurqa?”, nisqa.

Memorial rapitaqa tikranpayta qallaykun, kaynaman waknaman churan likayta munaspa, ñawinchaytas mana atinchi. Huktawan memorialta hapiykuspa, ñawinchayta mana atispan piñakuyta qallaykun. Chayqa yanapaq runanta qayaykuspan tapuykun:

- ¿Imataq kay? ¿Pitaq kay memorialta apachimurqa?

Yanapaq runapas memorialtaqa qawapayasqa, mana likayta atispan, nisqa:

- “Tayta, Perú suyupa kamachiqnin, kaytaqa mana ñawinchayta atinchi, ima simipiya kallachkan”.

Chayta uyarispansi, taytaqa, Perú suyupa kamachiqninqa yanapaqnin runata nisqa:

- “Utqay, kanachallan tantanakuy kananpaq ministrokunata qayaykamuy, ichapas hukninllapas kaytaqa yachachkanmanku”.

Hinaptinsi ministrokunaqa kamachiqpa wasinman utqayllaña chayamunku. Llapa ministrokunapa ñawpaqninpis, tayta, Perú suyupa kamachiqninqa piñasqallaña kaynata niykuysa:

- “Memorialkunatam, lliw Perú suyumanta apachimusqankuta, likayta qallaykuspa minkakuyta munarqani. Manaraq tukuchkaspaymi kay memorialta mana likayta, ñawinchayta atinichu. Ichapas qamkunapi, pillapas pisichallatapas yachanman, mana chayqa pinqaymanchiki llapanchik yaykusunchik”.

Chay memorialsi sapakama ministrokunapa makinman chayaspa qawachikun, ichaqa manas pipas yachanchu ima nisqanta. Paykunapas rapitaqa kaynanpaman, waknanpamansi tikrachinku mana likayta atispanku. Tayta, Perú suyupa kamachiqninqa sinchita piñarikuspa yanapaq runata nisqa:

- “Ministrokunapas tukuy suyukunamanta kachkaspanku mana imallatapas kay memorialpi nisqanta musyankuchu. Chaynaqa amawtakunata, yachaq runakunata utqaylla qayaykamuychik kunachallan, utqayta”.

Iskay pachamanta, horasanta, tawa chunka yachaq runakuna, amawtakuna huñunakamunku. Paykunapa ñawpaqninpi Perú suyupa kamachiqninqa kayta nisqa:

- “Qamkunapim yupaychayninchik kachkan, mana pinqayninchik yachakunanpaq, ama hina kaspera, kay memorialta kuskanchasqa ñawinchaykapullawaychik. Wakin memorialkunataqa ñam minkarachiniñam, chaykunaqa atinallam kasqa. Ichaqa, kayqa imatayá mañakuchkan... ama hina kaspera, yachasqaykichikmanhina riqsichillawayku ima nisqanta. Mana chayqa llakim llapanchikta hapiwasunchik”.

Chay nisqanta uyarispankus tawa chunka amawtakuna, yachaq runakuna memorialta qawayta qallarinku. Chaypipas, tikranpanku, muyurichinku munasqankumanhina yuyaymanayta mana atispanku. Hinaspansi huknin amawta unaymanta niykun:

- “Kay memorialqa qichwasimipichusmi qillqasqa kachkan, ¿manachu qayaykamuchwan qichwasimi yachaqta?”.
- Arí, - nispa, lliw yachaqkuna nisqaku.

Upallalla, Perú suyupa kamachiqnin mana musyachkaptin, yachaq runakuna nisqaku:

- ¿Pitataq mañakuchwan kayta likananpaq?

Yachaqkunaqa yanapaqninkunata utqayllataña qichwasimi yachaqta maskachimunku. Chaysi, huk warmichata, taksa niraqllata, sumaq simpayuyta ñawpaqninkunaman aparqusqaku. Chay warmichas mancharisqahina yachaq runakunapa ñawpaqninman yasarispan nisqa:

- “¿Imapaqtaq qayaykamullawankichik?”.

Yachaq runakuna kaynatas nisqaku:

- “Mamalláy, qampa riqsiykipim, yachaykipim, makiykipin yupaychayniyku kachkan. Kay memorialmi Perú suyu kamachiqpa makinman chayaykamusqa. Ñam ministrokunapas, ñuqaykupas likaspayku, ñawinchaspayku yuyaymanayta manapuni atinikuchu. Ama hina kaspay yanapaykullawayku; mana chayqa pinqaypaqchiki churawasunchik tukuy sunqunchikta. ¿Ima nichkantaq, imatataq mañakuchkan kay memorialpi?”.

Chay warmichas Esperanza Suyana sutiyuq, memorialtaqa hapiykuspan ñawinchayta qallaykun. Manaraq tukuchkaspamachanta huqarispam, kusiqaña, llaqa yachaqkunata nisqa:

- “¿Manachu kayta yuyaymanankichik? Kayqa warmakunapa qillqasqanmi. Llaqa ukumantaraqmi sunqunkuwan apachimusqaku. ¿Riqsiytachu, yachaytachu munankichik?”
- Arí, - nispankus huk simillapi llaqa yachaq runakunaqa, amawtakunaqa nisqaku.
- Chaynaqa tiyaychik kunan likaykaykusqaykichik.

Chayta nispansi, Esperanza Suyana sutiyuq warmichaqa, sumaq simpachayuk, rimayta qallaykun:

- “Qichwasimipi rimaq warmakunapa sutinpim, tayta Perú suyupa kamachiqnin, kayllatam munayku: Ama qunqawaykuchu, amataq sipiychikchu warmam kasqaykuta, qichwa sunqu kasqaykuta. Chayllatam mañakuchkayku”.